ریکخراوەکانی مندال

محازەرەی ٢

چوارەم : نووسینگەی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی منداڵان
International Bureau for Children's Rights(IBCR) ,

- نووسینگەی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی منداڵان (IBCR) لە ساڵی **1994** وەک ڕێکخراوێکی نێودەوڵەتی دامەزراوە کە ئامانجی پێشخستنی مافەکانی منداڵانە لە سەرانسەری ئەمریکای باکوور و باشوور، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەفریقا و ئاسیا، بە هاوکاری لەگەڵ توێژەرانی کۆمەڵایەتی، هێزەکانی بەرگری و ئاسایش، کارمەندانی سیستەمی دادوەری، گروپەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، و دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی تر؛ بەمەبەستی یارمەتیدان و پاڵپشتیکردنی منداڵان، بانگەشە و هۆشیارکردنەوەیش لە مافەکانی منداڵان دەکەن، بە گرنگیدانێکی تایبەت بە بابەتەکانی پەیوەست بە منداڵان، حاڵەتە فریاگوزاریەکان، ئیستغلالکردن و توندوتیژی دژی منداڵان.

پێنجەم : ڕێکخراوی ECPAT نێودەوڵەتی

لە سەرانسەری جیهاندا سەرنج دەخاتە سەر چارەسەرکردن و بەدواداچوون بۆ پرسەکانی بەکاربردن (استغلال) کردن منداڵان، لە ڕێگەی بەرنامەکانی فێرکردنی مافەکانی منداڵان، و ئامادەکردنی ڕاپۆرت لەسەر مافەکانی مرۆڤ، و ئامانجەکانی لەسەر ئەمانەی خوارەوە

چڕکراوەتەوە :

- **- ئیستغلالکردنی منداڵان لە ڕێگەی ئینتەرنێت .**
- **- فرۆشتن و بازرگانیکردن بە منداڵان .**
- **- گەشتیاری سێکسی منداڵان .**

شەشەم: ریکخراوی PLAN نێودەوڵەتی

- ئەم ڕێکخراوە لە ٧٦ وڵاتی جیهان کاردەکات بەرنامەکە تیشک دەخاتە سەر باشترکردنی ئاسایش و سەلامەتی کچان لە شارەکاندا، بە بەکارهێنانی ڕێبازێکی فرەلایەنە. ئەمەش بە کارکردن لەگەڵ ئەندامانی کۆمەڵگا، دەسەڵاتە ناوخۆییەکان، حکومەتە ناوخۆیی و نیشتمانییەکان و ڕێکخراوە ناحکومییە کۆمەڵایەتییەکان دەگرێتەوە. **لە ئێستادا بەرنامەکە لە ٥ شاری دیکەدا کاردەکات: قاهیرە، میسر؛ دەهلی لە هیندستان؛ هانۆی ڤێتنام؛ کامپالا، ئۆگاندا، لیما، پیرۆ.** هەروەها ڕێکخراوەکە ئارەزووی بەرەوپێشبردنی پلانەکانی پەروەردەو فێرکردنی کچان, لێهاتووییەکانیان, و پشتگیریکردنیان لە دۆخی نائاساییدا .

کورتەیەك دەربارەی رێکخراوی یونسکۆ (UNESCO)

- رێکخراوی یونسکۆ واتە کورتکراوەی رێکخراوی پەروەردە و زانست و رۆشنبیری (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
- لە بەرواری 1945/11/11 , بەپێی دەستور لەم سالەدا ئیمزای لەسەر کرا, بەلام لەسالی 1946 جێبەجێکرا لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان شوێنی هەمیشەییان لە پایتەختی فەرەنسایە (پاریس) .
- بەدیاریکراوی لە گۆرەپانی (فونتنوا)یە و لەبەرواری 1958/11/3 دامەزراوە و بینایەکەیان لەشێوەی پیتی (Y) دایە و لەلایەن سێ ئەندازیار دروست کراوە . بەرنامەکانی لە خزمەت کۆمەلگا دایەو هەولی ئاشتی دەدات لەسەر بنەمای گۆرینەوەی گفتوگۆ و بیرورا و گونجاوی بیروراکان و نەهێشتن و لەناوبردنی رق و کینەو خۆپەرستی و پارێزگاری لە ئازادی و رادەربرین و دیموکراتی .

- ١٩٥ وڵات سەر بە یونسکۆن. بارەگاکەی لە شاری پاریس دایە. هەروەها یونسکۆ زیاتر لە ٥٠ ئۆفیس و چەندین پەیمانگای فێرکاری لە سەرانسەری جیهاندا هەیە.
- ڕێکخراوەکە پێنج بەرنامەی سەرەکی هەیە:
- پەروەردە، زانستە سروشتییەکان، زانستە مرۆییەکان و زانستە کۆمەڵایەتییەکان، ڕۆشنبیری، و پەیوەندییەکان و میدیا. یونسکۆ پاڵپشتی زۆرێک لە پرۆژەکان دەکات، وەکو خوێندەواری و ڕاهێنانی تەکنیکی، پرۆگرامی بڕوانامە و ڕاهێنانی مامۆستا، پرۆگرامی زانستی نێودەوڵەتی، پرۆژەی ڕۆشنبیری و مێژوویی، هەروەها ڕێککەوتنی هاوکاری جیهانی بۆ پاراستنی شارستانیەتی جیهانی و میراتی سروشتی و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ.

ڕێکخراوەکانی خزمەتگوزاری منداڵان و خێزان :

کۆمەڵێک ڕێکخراوی حکومی، یان ڕێکخراوە تایبەتەکانی قازانج نەویستن کە ئامانجیان باشترکردنی خۆشگوزەرانی ئەو کەسانەن کە لە پاشخانی ژینگەیی یان بایۆلۆژیی خراپەوە هاتوون .ئەو کەسانەی کە سەرچاوەی دیکەیان نییە، ڕێگەیان پێدەدرێت پەنا بۆ ئەو خانووبەرەیە ببەن کە لەلایەن ئەو ڕێکخراوانەوە دابین دەکرێن .ئەو منداڵانەی کە ڕێکخراوەکان خزمەتیان پێدەکەن لە ماڵە هەژارەکان یان فەرامۆشکراوەکانەوە هاتوون یان لە کۆمەڵگەیەکی زۆر هەژار و مەترسیداردا دەژین .جگە لەوەش دەزگاگەلێک هەن کە خزمەت بەو کەسانە دەکەن کە کەمیی نەخۆشییان هەیە .ئەو خێزانانەی بە هیوای ژیانێکی سەقامگیرن دێنە ڕێکخراوە قازانج نەویستەکان بە هیوای داهاتوویەکی باشتر بۆ خۆیان و منداڵەکانیان .

- ئەم ڕێکخراوانە زۆرێک لەم پێداویستیانە دابین دەکەن، مۆڵەتی یاسایی ڕێکخراوەکە لە ڕێگەی دادگای تایبەتەوە کە دەزگایەکی حکومییە بۆ پاراستنی منداڵان دەدرێت، یان ڕەنگە لە هەندێک کاتدا خۆبەخشانە بێت، سەبارەت بەو حاڵەتانەی کە خزمەتگوزارییەکانی ڕێکخراوەکە تێیدا دەبن ئیجبارییە، ئەوانیش بریتین لە :

1. کەیسەکانی توندوتیژی خێزانی
2. پشتگوێخستن یان دەستدرێژی خێزانی
3. کەشێکی نەرێنی بەردەوام لە نێوان ئەندامانی خێزانەکەدا کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەفتاری توندوتیژی، لەوانە : (حاڵەتەکانی دەستدرێژی جەستەیی, ئازاردانی سۆزداری, حاڵەتەکانی توندوتیژی سێکسی)

-

ڕۆڵی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان لە پاراستنی منداڵانی پەنابەر

- منداڵان لە هەموو کۆمەڵگایەکدا بە لاوازترین گروپ دادەنرێت و هەر ئەوانەن کە لە هەلومەرجی ئاساییدا چێژ لەم چاودێری و گرنگیپێدانە وەردەگرن، بەڵام لە شەڕ و ململانێ چەکدارییەکاندا منداڵان زۆرترین کاریگەرییان لەسەرە لە هەموو ڕوویەکەوە وەك (تەندروستی، دەروونی، کۆمەڵایەتی، ئابووری, پەروەردەیی) .
- ئازارەکانیان زیاد دەکات کاتێک خۆیان وەک پەنابەر دەبیننەوە، دۆخێک کە ئەوان بۆ خۆیان هەڵنەبژاردووە، و بارودۆخی پەنابەری بۆیان سەختترە بەهۆی ئەو ئازارە مرۆییانەی کە لێیەوە دەردەچن، و دۆخێکی یاسایی لە وڵاتی وەرگردا یان تەنانەت لە هەمان وڵات لە ئەگەری ئاوارەبوونی ناوخۆیی منداڵانی پەنابەر، و هەڵسەنگاندنی ئەم هەوڵانە .

- کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە هەوڵێکی زۆرەوە لە بواری پاراستنی منداڵانی پەنابەردا کاریان کردووە بە ئەنجامدانی چەندین ڕێککەوتنی نێودەوڵەتی کە بڕگەی پاراستنی پەنابەرانیان لەخۆگرتبوو، بەتایبەتیش منداڵان لە نێویاندا، هەروەها وڵاتان لە چوارچێوەی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کاریان کردووە لە چوارچێوەی دەزگا تایبەتمەندەکان بۆ دابینکردنی پاراستنیان, هاوشێوەی لیژنەی نێودەوڵەتی خاچی سوور و پزیشکانی بێ سنوور بەردەوام بوو لە بەدەست تاڵیی پەنابەری و کارەساتە ئابووری و کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی .

ڕێکخراوەکانی خزمەتگوزاری منداڵان و خێزان

- کۆمەڵێک ڕێکخراوی حکومی، یان ڕێکخراوە تایبەتەکانی قازانج نەویستن کە ئامانجیان باشترکردنی خۆشگوزەرانی ئەو کەسانەن کە لە پاشخانی ژینگەیی یان بایۆلۆژیی خراپەوە هاتوون .ئەو کەسانەی کە سەرچاوەی دیکەیان نییە، ڕێگەیان پێدەدرێت پەنا بۆ ئەو خانووبەرەیە ببەن کە لەلایەن ئەو ڕێکخراوانەوە دابین دەکرێن .ئەو منداڵانەی کە ڕێکخراوەکان خزمەتیان پێدەکەن لە ماڵە هەژارەکان یان فەرامۆشکراوەکانەوە هاتوون یان لە کۆمەڵگەیەکی زۆر هەژار و مەترسیداردا دەژین .جگە لەوەش دەزگاگەلێک هەن کە خزمەت بەو کەسانە دەکەن کە کەمیی نەخۆشییان هەیە .ئەو خێزانانەی بە هیوای ژیانێکی سەقامگیرن دێنە ڕێکخراوە قازانج نەویستەکان بە هیوای داهاتوویەکی باشتر بۆ خۆیان و منداڵەکانیان .

- ئەم ڕێکخراوانە زۆرێک لەم پێداویستیانە دابین دەکەن، مۆڵەتی یاسایی ڕێکخراوەکە لە ڕێگەی دادگای تایبەتەوة کة دەزگایەکی حکومییە بۆ پاراستنی منداڵان دەدرێت، یان ڕەنگە لە هەندێک کاتدا خۆبەخشانە بێت، سەبارەت بەو حاڵەتانەی کە خزمەتگوزارییەکانی ڕێکخراوەکە تێیدا دەبن ئیجبارییە، ئەوانیش بریتین لە :
- کەیسەکانی توندوتیژی خێزانی
- پشتگوێخستن یان دەستدرێژی خێزانی
- کەشێکی نەرێنی بەردەوام لە نێوان ئەندامانی خێزانەکەدا کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەفتاری توندوتیژی، لەوانە : (حاڵەتەکانی دەستدرێژی جەستەیی, ئازاردانی سۆزداری, حاڵەتەکانی توندوتیژی سێکسی)